

LA PAGESIA DEL CAMP DE TARRAGONA: TRANSICIÓ D'UNA AGRICULTURA PRE-CAPITALISTA A CAPITALISTA

M.ª ANTÒNIA FERRER I BOSCH
Departament d'Història Contemporània

Durant el segle XIX es produí, al camp català, la transició d'una agricultura pre-capitalista a capitalista en la qual caldria, per al desenvolupament del capitalisme, posseir la propietat de la terra. Es presentaven dues alternatives: donar la propietat al propietari o bé a l'agricultor. Per tant es podia optar per dues solucions: que la terra fos apropiada per una minoria de propietaris d'extracció burgesa o d'antigues classes dominants transformades, o bé seguir per la via de la revolució camperola (com a França), en que les terres que tinguessin una duplicitat de drets, anessin a parar a la pagesia.

El punt més conflictiu el presentava el contracte de *rabassa morta*⁽¹⁾ que encara que anacrònic, perdura fins el segle XX amb les estructures pre-capitalistes de divisió entre el domini útil de la terra a mans del pagès i el domini directe a mans del propietari.

La segona meitat del segle XIX i els principis del XX es caracteritzen per la lluita de la terra: el propietari, volent transformar la rabassa en parceria, i el pagès, volent que fos enfiteusi, que pogués arribar a ésser propietari de la terra que treballava.

A finals del segle XVIII i tot el llarg del XIX, els preus del vi pujaren i això ocasionà la lluita, perquè el propietari volia la terra o volia cobrar més, i el pagès volia prolongar la vida de la vinya.

1. La *rabassa morta* era un contracte que afectava el sector més dinàmic i innovador de l'agricultura catalana, en transició d'una agricultura d'autoconsum a una agricultura comercialitzada que produïa amb la visió d'uns mercats molt llunyans, ja que des del segle XVIII el vi de les comarques catalanes s'utilitzava per a elaborar aiguardents que s'exportaven al N. d'Europa i a les colònies espanyoles d'Amèrica.

Els propietaris pressionaren sobre l'Audiència de Barcelona perquè dictaminés que el contracte de *rabassa morta* sols durés 50 anys. Els pagesos apel·laren al *Consejo de Castilla*, el qual va dictaminar en contra dels 50 anys, però sense plantejar cap programa de reforma de la *rabassa morta*. Així la *rabassa morta* es convertia en una lluita de classes.

La Restauració va suposar una situació de força a favor dels propietaris que va cristal·litzar en el Codi Civil de 1889, on es regulava el dret de parceria -que fins el moment era una institució de dret consuetudinari- i el convertia en un contracte de societat i donava al soci-treballador (parcer) uns drets que dificultaven la seva expulsió de la terra. No va ser ben acceptat pels propietaris, que preferien el contracte com a *arrendaments a parts de fruits*.

La fil·loxera donarà finalment la propietat de la terra als propietaris; això serà la causa de duríssims conflictes, així com l'aparició de la primera Unió de Rabassaires. Els anys 1891-1896 van ser el període àlgid de l'agitació rabassaire a les comarques del Panedès, Vallès i Camp de Tarragona. S'organitzaren lligues locals rabassaires que en 1893 formaren la «Federació d'Obrers Agrícoles», la qual celebrà diversos congressos a Vilafranca, El Vendrell i Vilanova. Durant aquest cinc anys les zones vitícoles, com diu Giralt, van conèixer una agitació social insòlita a Catalunya des de la Guerra dels Remenses. Amb la fil·loxera, els propietaris consideraven que el contracte s'havia acabat, però va ser impossible arribar a un acord amb els rabassaires. (2)

El març d'aquest mateix any, 1893, tingué lloc a Barcelona la celebració de la Conferència de Treballadors del Camp, de caire anarquizant. Els rabassaires assistents reclamaren la millora de les condicions contractuals i la perpetuïtat de la *rabassa morta*.

L'organització més representativa i més poderosa va ser, però, la Federació d'Obrers Agrícoles. Vulgarment se la dominava la Unió de Rabassaires.

El gener de 1923, després de la gran crisi econòmica de la postguerra, (1920-1923) tingué lloc a Barcelona el I Congrés de la Unió de Rabassaires, de la qual n'era president Lluís Companys, i comptava amb uns 20.000 pagesos afiliats. Companys aglutinà la pagesia per

2. Vegeu Albert BALCELLS. *La qüestió rebassaire i la política agrària de la Generalitat*. Curs d'Història de Catalunya (Barcelona) 1978, pp. 75-95, i Emili GIRALT *El conflicto «rabassaire» y la cuestión agraria en Cataluña*. Revista del Trabajo. Madrid, 1965.

tal d'acabar amb el moviment catalanista conservador de la Lliga. La Lliga havia estat fundada amb la intervenció del Foment del Treball Nacional (grans fabricants) i de l'Institut Català de Sant Isidre (grans propietaris). El cop d'estat de 1923 intentà acabar amb la Unió de Rabassaires, però aquesta ja comptava amb un nombre important d'afiliats.

Durant el període de consolidació del capitalisme, els propietaris agrícoles s'organitzaren i s'uniren per tal de continuar amb la possessió de la terra i poder seguir amb una agricultura de comerç (arancels, tractats comercials, etc.), condicions indispensables per a la nova economia. L'anàlisi de la seva actuació durant la segona meitat del segle XIX i la primera del XX, ens demostra que la pressió que sentiren per part dels arrendataris devia ser molt important malgrat que ja en el segle XIX els propietaris catalans consolidaven la seva posició. L'Institut Català de Sant Isidre (I.A.C. de S.I.), fundat l'any 1851, va ser l'òrgan aglutinador dels grans propietaris. Va establir-se una relació entre l'Institut i la Junta de Fàbriques, primer, i el Foment del Treball Nacional, després. Si la classe dominant agrícola va continuar amb el sistema d'enfiteusi, rabassa i parceria, era perquè si contractava mà d'obra assalariada els costos li resultaven més elevats.

L'I.A.C. de S.I. va estendre la seva força a la resta de Catalunya amb l'intent d'aglutinar no solament els grans propietaris, sinó també els petits. Concretament en el Camp de Tarragona, on la propietat en general, estava repartida entre petits propietaris, es crearen múltiples associacions agrícoles, sindicats, unió de vinyaters, etc. per tal que el propietari es pogués defensar si hom intentava implantar la via revolucionària, via que va ser potenciada, més tard, per l'Esquerra Republicana de Catalunya.

La influència de l'I.A.C. de S.I. va ser important en el Camp de Tarragona, segons ens ho demostra la documentació que hem pogut consultar. L'any 1862 s'organitzà a la ciutat de Reus una reunió agrícola que durà tres dies, *La Fiesta del Labrador*; hi col·laborà la Diputació Provincial i l'Ajuntament de Reus, sota la presidència del Governador Civil; una reunió de propietaris *llauradors* en la qual es parlà de tècniques agrícoles i es va fer una exposició dels productes agrícoles del Baix Camp, actes en els que es defensà el dret dels propietaris, amb manifestacions catalanistes, com la protesta que formularen perquè els actes es feien en castellà. Alguns dels propietaris que participaven activament a la reunió agrícola eren, també, membres de la Junta de l'Associació Catalanista de Reus, com Ramon Vidiella i Balart, i Pau Font de Rubinat. Associació que el dia 11 de gener edi-

tava el primer número del seu periòdic *La veu del Camp*, periòdic interessant per a l'estudi del moviment catalanista a finals del segle XIX a Reus i del pensament dels propietaris agraris del Baix Camp.

Molts d'ells formaren part de la Junta de Defensa contra la fil·loxera, creada segons decret del juny de 1885. I actuaren també com a àrbitres en els problemes que es presentaren pel desnonament de pagesos viticultors a causa de la fil·loxera que havia matat tots els ceps.

Les activitats dels propietaris seran múltiples en aquesta segona meitat del segle XIX, cosa que ens permet veure com intentaven defensar-se d'allò que podia ser perjudicial per als seus interessos. Així, en el Congrés Vitícola que se celebrà a Reus els dies 21 i 22 de maig de 1899, demanaren uns arancels proteccionistes, i entre altres coses explicaren com s'havien d'adaptar els ceps americans, com s'havien de preparar els terrenys, les plantacions, els adobs, etc. En aquest Congrés hi actuà com a secretari Ramon Vidiella i Balart. Hi estaven representades, entre altres entitats, L'I.A.C. de S.I., en la persona del seu President, el Marquès de Camps, i l'Associació Agrícola de Reus i sa Comarca, en la persona de Pau Font de Rubinat. Aquesta Associació Agrícola havia organitzat anteriorment un gran míting per al dia 8 de febrer de 1895. La crida que l'Associació féu als propietaris de la terra perquè hi acudissin era en aquests termes:

1. aconseguir pagar menys contribucions
2. fer desaparèixer la contribució de consums sobre els vins i prohibir la fabricació de vi artificial.
3. obtenir una reforma arancelària.
4. unificar i rebaixar les tarifes de port
5. creació de bancs agrícoles
6. i demanar al govern la creació d'un sistema d'ensenyament agrícola; acabava dient:

«acudiu tots els que teniu interès a salvar la vostra hisenda, a la gran reunió que tindrà lloc el diumenge(...) !que gastin menys en la guerra i marina i que se salvi la riquesa nacional»⁽³⁾

Els «Estatutos y Reglamento de la Asociación Agrícola de Tarra-gona», confeccionats l'any 1889, senyalen que seran socis:

«todos los agricultores y propietarios y demás personas que se interesen por el progreso agrícola(...)»

la junta directiva estarà formada per propietaris agraris.

3. Arxiu Municipal de Reus. En aquest Arxiu i en el Centre de Lectura s'ha trobat tot el material que es refereix a Reus.

L'actuació dels propietaris tarragonins es manifestà també dintre de l'I.A.C. de S.I.; així, el Marqués de Montoliu, president de la seva delegació a Tarragona, escrivia a la Revista de l'Institut un article que titulava: «En defensa de los intereses de la propiedad» en el que defensava el dret de deshauci a causa de la fil·loxera i la forma d'actuació de la Comissió de defensa contra la fil·loxera. També Ricardo Guasch, que va representar Reus a la gran reunió d'Agricultors Catalans,⁽⁴⁾ va prendre la paraula per demanar la unió de les classes propietàries agrícoles i industrials del país i denuncià l'article 15 del Codi Civil perquè atacava la família i la propietat⁽⁵⁾.

Quan la Revista de l'Institut relata la reunió, diu:

«ocupando todos los sillones de la platea los propietarios(...) Los individuos que vinieron a la reunión representaban cerca de 24.000 propietarios y agricultores de todas las comarcas de Catalunya»⁽⁶⁾.

Hi haurà a partir d'aquest moment, una col·laboració entre l'Institut i «La Liga Agraria Española»⁽⁷⁾; ambdós organismes demanaran al govern una protecció «franca i decidida».

En aquesta gran reunió de propietaris «los agricultores catalanes acuerdan:»

- 1.º Organitzar la classe agrícola sota «la base del Instituto y el concurso de representantes de todas las Asociaciones Agrícolas del Principado(...)»
- 2.º (...) se agregarán a la Junta directiva del Instituto los presidentes de todas las Asociaciones Agrícolas(...)».
- 3.º (...) Los agricultores catalanes deben prescindir en absoluto de aquellos móviles (políticos) para dedicarse exclusivamente a la defensa del trabajo y de la producción agrícola: negándose a ser instrumento de los partidos en toda la clase de elecciones(...)».
- 4.º (...) prometen comparecer compactos y unidos(...)»

Els propietaris de la terra, a més d'aconseguir-ne la propietat absoluta, necessitaven l'ajut del govern per poder comercialitzar el producte de la terra més important del Camp de Tarragona: el vi, i així anirem veient com s'uniran per obtenir aquestes dues finalitats.

4. La reunió d'Agricultors va organitzar-la l'I.A.C. de S.I. i es va celebrar al Teatre Principal de Barcelona el dia 12 de maig de 1889.

5. Dia 24 d'octubre de 1889.

6. Revista del Instituto Agrario Catalán de San Isidro. 15 de maig de 1889.

7. «El Presidente de la Liga Agraria y el interino del Instituto (A.C. de S.I.), expresaron en sentidas frases el deseo de que la unión más estrecha reine entre todos los agricultores españoles cuyas aspiraciones manifestó asimismo D. José Roselló en nombre de las asociaciones del Principado». 15 de mayo de 1889. Publicat a la revista de l'Institut.

Per tal que la veu de l'Institut arribés a totes les comarques, aquest publicà una altra revista- «*La Pagesia*»- suplement quinzenal a la Revista de l'Institut:

«Eco de la clase agrícola y defensores de los intereses de la propiedad(...) a fin de extender a todas las comarcas catalanas la agrupación de personas llamadas a prestar su cooperación al Instituto, para contrarrestar los efectos de la persistente crisis que està atravesando el país; ha creído la Directiva no pecar de inconsiderada(...) a tomar una suscripción o más a *La Pagesia*, a nombre de alguno de sus colonos(...) contribuyendo así a despertar a la clase labriega del abatimiento(...) y logrando que nuestra Asociación pueda hacerse oír(...)»⁽⁸⁾

S'hi publiquen articles en defensa dels propietaris:

1. Contra l'article 15 del Codi Civil⁽⁹⁾ que ataca la família i la propietat «és molt estreta la unió que existeix entre la família i l'agricultura».
2. «unir-nos, que la unió fa la força... Lo Institut A.C. de S.I. nos ha recomenat constantment aqueixa unió(...)»⁽¹⁰⁾
3. «(...) l'Institut sols pot fer una política y esta es la que respon als intereses de la propietat»⁽¹¹⁾
4. «!Visca la pagesia y enrera la política! (...)units i fermes en la defensa de nostres drets salvarem lo pervindre y contribuyrem a la regeneració de nostra terra estimada»⁽¹²⁾
5. !A Catalunya donchs no hi ha d'haver mes que la bandera de l'Institut, amorosament enllasada amb les Associacions rurals fins avui establertes baix l'enseny de la Unió Agrícola y les Junes locals»⁽¹³⁾
6. (...)estan lo Institut resolt a morir gloriosament en vostra defensa ans que fer traició a la causa justíssima de la propietat y de la pagesia»⁽¹⁴⁾

Així, en nom de la pagesia i defensant els interessos dels propietaris s'intentarà que els camperols, que estaven en una situació correcta, es possessin al costat de l'Institut,

L'Església, representada per la figura de Josep Torras i Bages⁽¹⁵⁾, també es manifestarà sobre els problemes del camp. Les seves pasto-

8. Revista de I.A.C. de S.I., 22 de juny de 1889.

9. *La Pagesia*. 10 d'abril de 1889.

10. Íbidem, 31 de gener de 1889.

11. Íbidem, 29 d'abril de 1889.

12. Íbidem, 10 de maig de 1889.

13. Íbidem, 17 de juliol de 1889.

14. Íbidem, 17 de juliol de 1889.

15. L'any 1899 fou nomenat bisbe de Vic a proposta del ministre català Duran i Bas.

als seran llegides amb entusiasme per tot Catalunya. Així, les trobem publicades reiteradament en el diari catòlic tarragoní *La Cruz*, com la que va titular *La pagesia catalana* ⁽¹⁶⁾:

«Als propietaris, parcers i jornalers de la terra, y a tots els que treballen en la producció de la riquesa material(...)»

on defineix les obligacions dels propietaris i dels treballadors en un to paternalista, deixant ben assentat que cadascú ha d'ocupar el lloc que li correspon:

«Lo cap d'una casa de pagés y també d'una casa industrial es un Pare de família(...) mosos y amos forman una sola família (...) entre els amos y els seus cooperadors ha d'haver-hi una verdadera unió(...). Per això exhortam als treballadors a la deferencia i consideració envers els amos, puix la gerarquia y gradació entre el homes es una necessitat de la nostra naturalesa(...)»

Sabem prou bé que la seva actitud era clarament favorable al programa defensat per la Lliga Regionalista i que s'imposà sense discussió entre els catòlics. ⁽¹⁷⁾

Durant els primers quinze anys del segle XX cal remarcar una certa tranquil·litat en el camp català. Es dissolgué la primera Unió de Rabassaires, i una part important de propietaris acceptaren, parcialment, les condicions reivindicades pels pagesos, si bé a la pràctica no fou així, ja que quan aquests damaven una revisió del contracte, hom els contestava dient que feia molt de temps que havia caducat. Altres propietaris signaren contractes on quedava molt clar que era a parts.

La preocupació del propietari del Camp de Tarragona serà, com hem dit, a més a més de convertir el contracte de *rabassa morta* en parceria, buscar per tots els mitjans un mercat per als seus vins.

«La Càmera Oficial del Comerç de Tarragona eleva al Exmo. Sr. Ministro de Estado(...) en demanda de apoyo para nuestros vinos, con motivo de la revisión de las tarifas arancelarias por el Reichstag alemán(...)» ⁽¹⁸⁾, petició que va ser durament criticada pel periòdic *Lo Camp de Tarragona* per haver-se manifestat, la Cambra, defensora del lliure comerç.

En aqueix mateix sentit se celebrava a Tarragona el XII Congrés

16. *La Cruz*, publicada els dies 7, 15, 17 i 18 de 1903. Abril

17. La Lliga havia estat creada l'any 1901.

18. *La Cruz*. 14 de gener de 1903.

Agrícola⁽¹⁹⁾, organitzat per la Federació Agrícola Catalano-Balear⁽²⁰⁾ de la que n'era president Joaquim d'Abadal. La Junta organitzadora estava formada per propietaris agrícoles, exportadors i enginyers agrònoms de les comarques tarragonines.⁽²¹⁾

«L'Assemblea de Reus, de 1889, obeeia a la intensa crisi que plantejava la plaga fil-loxera; la que es convoca per la present(...) respon a una altre crisi, potser més fonda qu'aquella, tota vegada que castiga la nostra riquesa agrícola en general, per manca de remunederació col·locació dels fruits de la terra(...)»

escrit que palesa les dues preocupacions dels vinyaters tarragonins: la *Rabassa morta*» i el comerç.

Entre altres coses es proposava fer:

1. una campanya per fomentar el consum del vi⁽²²⁾ (conseqüència de la greu crisi de les comarques vinícoles)
2. augmentar la producció del vi.
3. fomentar les associacions agrícoles, especialment les de crèdit
4. demanar la lliure destil·lació de vi sense intervenció de l'Estat
5. manifestar-se contraris a les falsificacions dels vins.
6. aconseguir la celebració d'un tractat comercial amb Cuba «para acrecentar la exportació y combatir las tendencias norteamericanas de implantar el consumo de la cerveza en la Isla»..
7. suprimir els impostos dels consums sobre el vi.
8. estudiar els arancel·ls duaners per facilitar l'intercanvi de productes amb el Brasil i Cuba.
9. establir un dipòsit comercial al Port de Tarragona, comptant amb l'auxili del Banco de España i de la Junta d'Obres del Port.⁽²³⁾

El periòdic mensual *Catalunya Agrícola*, que dedicà un número a aquest Congrés, diu:

«Es proposava fer conèixer a tothom el que és l'agricultura catalana(...) y, en segon lloch, per a deduir d'aquesta serie d'estudis mo-

19. Els dies 39 i 31 de maig i 1 de juny de 1909.

20. Entre una llista molt llarga, n'eren societats adherides: L'I.A.C. de S.L., el 1899; La Camara Oficial de Tarragona, que ingressa el 1899; la de Reus, el 1900; la de Valls, el 1907; El Sindicat Agrícola Oficial de Cambrils, el 1903. La Caixa Rural d'Estalvis y Prestams de Tarragona, el 1908; La Caixa Rural d'Agricultura y productors de Valls, el 1901; La Societat d'Agricultura d'Alforja, el 1904; la de la Selva del Camp, el 1904; El Sindicat Agrícola de Villarrodona, el 1907; La Junta Municipal Agrícola de Montbrí del Camp, el 1909; la Unió Agrícola de Valls, el 1904.

21. Motiu del Congrés: «Desear el progreso de la agricultura(...)».

22. Dictamen de la Real Academia de Medicina de Barcelona: «la bebida del vino natural es beneficosa para la salud».

23. Cal remarcar la importància que tenia poder eliminar els obstacles existents per tal de comercialitzar els productes del camp, principalment el vi, la sortida econòmica més important pels comerciants i propietaris tarragonins.

nogràfies les lleys que regulen la producció agrícola a nostra terra(...)»⁽²⁴⁾

Va ser molt important, per a les agrupacions agràries, l'aprovació, el gener de 1906, de la llei de sindicats agrícoles. Es creà un *Sindicat Agrícola Català*:

«(...) bajo la forma de una sociedad civil de capital y personal variables bajo el nombre de *Unión de Viticultores de Cataluña*.»

que pretenia l'estudi i defensa dels interessos vitivinícoles, la propagació de la cultura i relació entre viticultors catalans; la persecució de la falsificació i adulteració de vins i la seva venda il·legal; cooperar en la defensa de tots els interessos agrícoles;

«Todo viticultor que tenga sus viñedos en Cataluña(...) puede formar parte del Sindicato»

Sindicat, que segons el reglament, seria una continuació de *La Unión de Sindicatos para la defensa de productos agrícolas*.

L'aplicació de la Llei de Sindicats degué ser ben acollida a les comarques tarragonines, ja que en el periòdic *Patria*⁽²⁵⁾ podem llegir:

«Nuestra provincia(...) desde que fue promulgada en 28 de Enero del año 1906 la llamada ley de Sindicatos muchos son los que se han creado, con organizaciones formidables no pocos, acogidos todos a los beneficios y exenciones que dicha ley otorga, creando en su seno la Caja de Crédito rural que ha permitido a sus asociados, sin otra garantía que honradez y laboriosidad, poder pasar a ser propietarios, aunque modestos, pero suficientes para disfrutar de una relativa emancipación social(...)»⁽²⁷⁾

En la reunió que celebrà el 3 de gener la Federació Agrícola Balear,⁽²⁸⁾ es donà lectura a un comunicat de la *La Unió de viticultors de Catalunya*:

«donant compte de sa constitució y adherint-se a la Federació y indicant que segons sos estatuts aquesta ha de nomenar un vocal nat per a son Consell Central(...)»

La Unió celebra una Assemblea al Palau de la Música Catalana, els dies 17 i 18 de febrer de 1912, a la que assistiren el vice-

24. *Catalunya agrícola* núm. 6, juny de 1909.

25. Òrgan provincial de «Unió Patriòtica».

27. Segun se desprende del contenido de la nota oficiosa de lo tratado en uno de los últimos congresos de Ministros, el Gobierno tomó importantes acuerdos al objeto de estimular la creación de Sindicatos agrícolas y vigorizar los existentes ampliando sus facultades hasta equipararlos a las Cámaras Agrícolas y estableciendo normas que han de favorecer en sus relaciones con el Banco de España(...) *Patria*. Tarragona, 23 de març de 1929.

28. Revista del I.A.C. de S.I.

president de la província de Tarragona, les subdelegacions a les comarques tarragonines, de l'I.A.C. de S.I.

A la ciutat de Tarragona també se celebrà un gran míting, al Teatre Principal:

«L'Ajuntament de Tarragona, ab adhesió de la Diputació Provincial, os crida y convida al mitin que, en defensa de vostres interesos comunals celebra la **Unió de Vinyeters de Catalunya(...)** Ha arribat ja l'hora d'acoblarvos baix la bandera de regeneració, que en defensa dels interesos vitícoles aixeca i sosté ab fermesa la **Unió de Vinyeters de Catalunya(...)** Vinyeters ara o mai!(...) associar-vos es el que'ns proposèm ab l'acte del dia 9, fer d'una classe anorreada per la llei del més fort, una agrupació redimida i digna(...)»⁽²⁹⁾

El Vinyater serà el portaveu del Sindicat Agrícola Oficial dels viticultors de Catalunya.

A partir dels anys 1918-1919 es va produir una baixa constant en els preus internacionals del vi que durà fins al període d'entreguerres. No podia ser exportat; el consum interior no creixia en la mateixa proporció que la producció que s'obtenia de les vinyes catalanes amb la nova plantació de ceps americans. Entre els anys 1890 i 1920 la producció de vi duplicarà la del període anterior.

Mentre els preus del vi baixaven, augmentaven els preus dels adobs, eines i altres productes industrials que al pagès li calien per produir vi, cosa que suposà una gran descapitalització de les petites i mitjanes empreses pageses, tant si estaven a mans dels camperols com si eren explotades per rabassaires o parcers.

L'estabilitat de la major part de la pagesia que havia aconseguit perseverar, es veié en perill durant la segona i tercera dècada del segle XX. L'any 20 es caracteritzà per una lluita oberta entre propietaris i pagesos.⁽³⁰⁾ Serà aquest any que Layret, dirigent catalanista republicà, tornarà a organitzar la Unió de Rabassaires.

Els propietaris agrícoles s'organitzaren també a l'entorn de l'I.A.C. de S.I. Apareix aquest mateix any 1920 *La Llar*⁽³¹⁾ revista mensual de la *Federació catòlica de Barcelona*⁽³²⁾ «i anotadora de tota

29. Per l'Ajuntament de Tarragona. L'Alcalde Robert Guasch. 1 de juny de 1912.

30. Vegeu BALCELLS, Albert. *El problema agrari a Catalunya. 1890-1936. La qüestió rabassaire*. Barcelona. Nova terra. 1971.

31. El dia 15 de maig.

32. El sindicalisme catòlico-agrari, segons el pare G. Nieto, es va desenvolupar on el camperolat havia tingut accés a la propietat. El seu treball fou de tipus benèfic-social, cooperatiu, mutualista, totalment aliè a la lluita que es plantejava. Va desenvolupar el moviment cooperativista, els préstecs i les caixes d'estalvis.

la obra dels Sindicats que'ns son Federats i adherits.» El seu programa era:

S'inclou en dos paraules: religió i agricultura(...) I al fer Religió, fem cultura perquè preparem a l'home, al propietari, al treballador perquè sapiga complir son deure (...) dintre d'un màxim de benestar i germanor cristiana(...) si senzill es el nostre programa més sencilla és la nostra actuació. Recollir les forces aïllades i donar-los forma unint-los en Sindicats. Cooperatives de producció i de venda, Fomentar l'estalvi i les Caixes Rurals, anant fins la creació del Banc Agrari».

Podem citar, entre altres periòdics d'aquest caire, *El Heraldo de Catalaunya. Organo Oficial de los Sindicatos y entidades de Catalunya*.

El dia 15 d'octubre de 1922 veié llum el primer número de la «*La Terra*». Revista popular agrària. Portaveu de la *Unió de Rabassaires de Catalunya*»⁽³³⁾:

«Una revista que vingüés a defendre les reivindicacions dels cultivadors de la terra i fes més forta i continua la relació de les organitzacions obreres afins: full d'ensenyança i combat, de cultura i d'emoció: de serietat i de fortalesa (...) *La Terra* serà l'estudi de la qüestió social agrària i la defensora de les reivindicacions del cultivador(...)»

«L'Home ha de tindre el domini no sols dels productes de la terra, sinó ademés el domini de la terra mateixa, perquè la terra produeix les coses que ell ha de manester. Les necessitats de l'home en aquest món donen continuament moltes voltes i, així, satisfetes avui, tornen a deixar-se sentir a l'endemà. Per tant la naturalesa deu haver de donar a l'home alguna cosa estable i permanent per a que d'ella, en tots els temps, en pugui esperar ajuda de ses necessitats, i aquesta perpetuïtat no la pot donar més que la terra. (Aquests conceptes no són de cap heretge, ni de cap pensador comunista, sinó del Sant Pare Lleó XIII que els va publicar en la enciclica *Rerum Novarum*)»⁽³⁴⁾

Publicà també unes paraules de Marcel·lí Domingo:

«(...) Entonces la solución comprende las siguientes partes: Primera: Anulación del derecho de propiedad sobre la tierra con indemnización condicionada por los daños que causa esta medida. Segunda: Nacionalización de todas las riquezas del subsuelo; Tercera: Respeto a la pequeña propiedad cultivada, conservándola en poder de sus antiguos cultivadores. Cuarta: Entrega de la gran propiedad a organismos obreros y técnicos con el fin de que produzca el cultivo adecuado a sus condiciones agronómicas. ¿Que estas son soluciones extre-

33. *La Terra*, Barcelona. 15 d'octubre de 1922.

34. *Ibidem*, 15 de novembre.

mas? Hoy son ya las únicas. Y el tiempo que se tarde será tiempo perdido para la obra de reconstrucción(...)»⁽³⁵⁾

Serà una revista oposada a les associacions que promuen els grans propietaris:

«Las entidades que se dicen representativas de la fuerza y la producción económica española, como el Fomento del Trabajo y el Instituto Agrario catalán de San Isidro, como entidades de clase representativas no de la producción sino del privilegio, se han producido siempre contra los trabajadores del suelo»⁽³⁶⁾

Serà en aquests anys que uns i altres començaren a demanar els vots per a les eleccions, moment en que el propietari es faran amb la propietat de la terra, i els rabassaires quedaran convertits en parcers.

«La Cámara Oficial de la Provincia de Tarragona» ba publicar el juny de 1923 un «Informe sobre la *Rabassa morta*»⁽³⁷⁾

«(...) como trámite previo para legislar a su tiempo sobre la rendición de prestaciones perpetuas de carácter enfiteúatico y foral, comprendidas en ella, los contratos peculiares de las costumbres catalanas conocidas con el nombre de «*contrato de rabassa morta* o a primera cepas, y el que pudiera llamarse su sucesor conocido por contrato de aparcería»

Informe important per a l'estudi dels contractes de *rabassa morta* al Camp de Tarragona, segons la mentalitat dels propietaris agrícoles. En resum, diu que el propietari té el domini directe de la terra, i el rabasser és l'amo dels ceps. És una empresa de producció en la que hi ha una associació entre capital i treball, sense explotador ni explotat; és un consorci entre capital i treball amb supressió de salari. Afirmar que l'associació entre propietari i rabassaires té una durada de 50 anys. Segueix dient que després de la fil·loxera, el contracte de *rabassa morta* passa a ser parceria, forma en que, per tant, ja no podrà discutir-se la propietat de la terra.

S'oposa a les reclamacions formulades per les associacions de rabassaires que afirmen que el contracte de rabassa:

«Constituye una forma única de explotación del obrero agrícola por el poseedor de la tierra(...) si de su examen resultase un reparto de los productos en proporción a los capitales aportados por los dos asociados, el contrato será a todas luces justo(...) fijar claramente el

35. 15 desembre 1922.

36. Salvador Seguí. La terra. *Barcelona, 15 de desembre de 1922.*

37. En vista del informe emitido por Luis Ballester sobre la Rabassa morta, la Cámara Agrícola, reunida en sesión de 25 de mayo del corriente año, acordó por unanimidad, por la importancia y detenido estudio que el trabajo hecho representaba y por haber interpretado fielmente el sentir de los reunidos(...) fuese dado a la imprenta(...). Tarragona, junio de 1923.

capital, que junto con la tierra, aporta el dueño de ella y el capital, que con el valor de su trabajo aporta el *rabasser*(...) (38)

En aquest mateix sentit la Revista de l'I.A.C. de S.I. publicava un estudi sobre «El Contrato de aparcería razonado» (39) on es raonà àmpliament sobre el capital aportat pel propietari i rabasser. I la mateixa Revista, l'octubre de 1924, publicava un article sobre: «La actuación del Instituto. *La rabassa morta*»:

Pedro J. Girona, Josep Boix i Antoni Jansà (40) varen fer un estudi que l'I.A.C. de S.I. va presentar a l'Institut de Reformes Socials en resposta als tres punts principals d'aquest contracte:

1. les regions on el contracte és vigent
2. les qüestions jurídic-socials que suscita
3. les possibles solucions

«Las agitaciones obreras y agrarias que estos días últimos se han manifestado en Cataluña, han determinado varios votos para la reforma legislativa, en el sentido social, también de dicho contrato» així una R.O. del 19 de desembre de 1922 encarregava a l'Institut de Reformes Socials de recollir els desigs de les «entidades competentes e interesades y preparar un anteproyecto de ley». Projecte que no va arribar a llei perquè segons l'Institut «parece que las altas esferas gubernamentales han entrado en conocimiento(...) no requieren urgentes modificaciones, toda vez que, por tratarse de un contrato renovado y planteado de nuevo en periodos de tiempo no distantes, no puede haber envejecido(...)» (41)

Entre els anys 1930-1932 l'exportació dels vins espanyols es reduí a la meitat del volum dels anys 1917-1925. El Camp de Tarragona trobarà, però, la solució: substituir les vinyes per avellaners. Però la tendència a la depreciació dels productes agrícoles comportava l'empobriment de la pagesia i, a la llarga, la seva proletarització.

En acollir-se a la Llei de Sindicats agrícoles de 1906, el cooperativisme agrari tingué a Catalunya (42) un notable desenrotllament durant el primer terç del segle. (43) A quasi tots els pobles del Camp de

38. Informe molt interessant, que per si sol pot ser motiu d'un estudi, sobretot per fer-nos càrrec de la mentalitat dels propietaris de la terra.

39. Març de 1924.

40. Revista de l'I.A.C. de S.I. octubre de 1924.

41. El «Boletín trimestral de Instituciones Económicas y Sociales» del Instituto Internacional de Agricultura de Roma, havia publicat un estudi fet per l'Institut Català de S.I.

42. L'any 1909, un propietari d'Alió va emprendre la construcció d'un celler cooperatiu per a parcers i propietaris; els membres de l'institut el visitaren i relataren el seu funcionament a la Revista (20 d'abril de 1921).

43. Al començament dels anys 30 existien 518 entitats amb 76.000 pagesos sindicats.

Tarragona s'establiren cooperatives o sindicats. Era la necessitat de cooperatives de la pagesia mitjana i petita, tant de propietaris com de parcers.

El gener de 1930 es produí la dimissió de Primo de Rivera. I amb el govern del General Bernguer es restablien les llibertats de premsa i d'associació. Apareixerà de nou ⁽⁴⁴⁾ *El vinyater* però amb un caire diferent; ja no estarà sota la tutela de l'I.A.C. de S.I.:

«(...) ens proposem lluitar aferrisadament per assolir una organització netament agrària, procurant obtenir la unió de tots els conreadors de la terra(...) ens esforçarem per tal de consolidar els actuals Sindicats i Cooperatives (...)» ⁽⁴⁵⁾

A la reunió per constituir una Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, representà la «província de Tarragona el president del Sindicat de Vilarrodona, Vives, que demanà la unió de tots els Sindicats per tal de poder «prescindir dels intermediaris que gairebé sempre perjudiquen als agricultors» ⁽⁴⁶⁾

Es farà, a la reunió, una gran propaganda per tal de constituir un Partit Agrari a Catalunya. «Tindrà exclusivament aquest caràcter i estarà mancat de tota mena de tendències polítiques» ⁽⁴⁷⁾

Partit que pretenia unir tota la gent de la pagesia, tant els amos com els treballors. ⁽⁴⁸⁾ Partit que pensà presentar-se a les eleccions.

El vinyater denuncia l'I.A.C. de S.I. perquè està format per homes de la Lliga:

«S'ha apoderat de la direcció de l'Institut obeint les ordres de la Lliga(...) Havent-se convertit en una societat filial de la Lliga ja que no està en condicions de defensar els interessos de la pagesia, quan el fer-ho, s'hi interposen els interessos de la Lliga(...). *El Vinyater* dona el crit d'alerta als pagesos, socis de l'institut (...) els pagesos han de presentar candidats propis(...) els pagesos que es deixin de dretes o esquerres, de monarquies o repúbliques(...) han de tenir diputats propis» ⁽⁴⁹⁾

«Organitzeu-vos! Feu-vos forts! en constituir una força podeu fer valdre els vostres drets! (...) els nostres esforços en pro de la Unió de Sindicats» ⁽⁵⁰⁾

44. 18 d'octubre de 1930.

45. *El Vinyater*, 18 d'octubre de 1930.

46. Íbidem, 6 de desembre de 1930.

47. Íbidem, 15 de novembre de 1930.

48. 29 de novembre.

49. *El vinyater*, 10 de gener de 1931.

50. Íbidem, 17 de gener de 1931. L'I.A.C. de S.I. estava en contra de la Unió.

Tot i que la parceria va ser presentada repetidament pels portaveus dels propietaris com una associació que garantia la col·laboració dels terratinents amb els conreadors, moltes vegades, quan el propietari no aportava al cost de la producció una porció semblant a la part de fruits que percebia, la parceria era una forma encoberta d'explotació, a preu fet, del treball de la família pagesa, sense la protecció laboral que anà reglamentant la condició de l'obrer industrial. Per això no és gens d'estranyar que aquesta crida a la unió de tots els pagesos, tant propietaris com treballadors, no fos seguida per molts dels treballadors, i així com el Partit Agrari va presentar candidats a les eleccions del 1931, els camperols, aparcers i arrendataris varen donar el seu suport a l'Esquerra Republicana, de base petita burgesia, ja que els prometia (especialment als rabassaires) una reforma de contractes de conreu que fixés la renda, tot garantitzant llur permanència a la terra i que els permetés el lliure accés a la propietat,

El problema agrari català, referit principalment al contracte de *rabassa morta*, s'havia polititzat.

